

Suguojade haigused

ja

nende arstimine.

Sirjutanud Dr. L. Jouddelowitz,
suguojade haiguste tohter Tallinnas.

Tallinnas.

Trükitud L. Kõlli raamatukaupluse kulguga.

1898.

Suguosade haigused

ja

nende arstimine.

Kirjutanud

Dr. L. Jouddelowitz,

suguosade haiguste tohter Tallinnas.

Tallinnas, 1898.

Trükitud T. Kõlli raamatukaupluse kuluga.

2. Kõrgemad Kirjandus

ja

Arhiiv

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 10-го Декабря 1897 года.

Arhiiv

Dr. L. J. J. J. J.

ENSV. TA. E. N. Krenzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi

Arhiivraamatukogu

1954:1131 ✓

Gesfõna.

Kui ma oma suurema kirjatõõga, mis sellejama asja üle Saksa keeles räägib, walmis sain, tõufis minus, 1897 aasta algul Peterburis ärapeetud sifilise arstide kongressi läbi äratatud, kes muu seas ka suguosade haiguste tutvustamist raamatute läbi rahwale soowitas, soow elusse, lühifest wäljawõtet oma suuremast käsikirjast ka Gesti rahwale pakkuda, et nii wiisi ka omalt poolt sifilise wastu wõitlemiseks abi saaksin anda. Ma olen sagedaste ise näinud, kui tarwilik see on, paar sõna selle üle atwalikult rääkida, et selle läbi jeadusi ja efsiarwamisi, mis selle üle liigutwad, nii hästi kui wõimalik selgitada ja seletada.

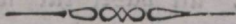
See on kurb lugu, et inimesed, ehk küll inimese sugu ju aasta-sadade kaua igal pool ja alati elu ja röömu häwitawaid suguosade haigusi põeb, ikka

weel wanguwad ja põiklewad, niipea kui mõni niisugune haigus nende kallale asub. Kuna üks selle hädale ninatarga ja hoolimata olekuga vastu astub, mis wiimaks, kõige kurwemad tagajärjed võib kaasa tuua, hakkab teine suguosade haiguse saamise puhul, iseäranis kui sifilisest jutt on, isetapmise mõtteid awaldama, ja nii rändab ja jändab suurem osa õnnetuid haigeid edasi, ilma et aimaksiwad, mis neil karta, ilma et teaksiwad, mis neil loota on.

Selle raamatukese otstarbe oleks täidetud, kui lugeja aru saab, mis ta suguosade haiguste nime all mõistma peab ja mis sugust teed suguhaige peab sammuma, et jälle ja ruttu saadud pahast haigusest lahti saada.

Wälja-andja.

Sissejuhatus.

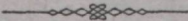

Braeguse arstiteaduse seisukoha järele saavad suguhaigused kahte üks teisest lahkuväiwasse jalku jaotatud. Esimeses jaos, kohaliste haiguste seas, on tripper ja pehme shanker, teises, üleüldiste haiguste seas, kus terve keha häda kaasa peab tundma, — sifilis oma algusünnitaja kõwa shankeriga.

Meie mõistame siis kogunime all „suguosade haigused“ kolm üksteisest täitsa lahkuminewat haiguse felti:

I, tripper, II, pehme shanker, III, sifilis, mis kõwa shankeriga algab.

Selle järjestiku järele tahame suguosade haigusi läbi rääkida.

I.

Wärske tripper mehe juures.

Tripper on kusetoru ilanaha põletik ja algab ühe seda haigust põdena naesterahwa juures käimise läbi. Teisi selle haiguse algusilmapiikfusid praegune arstiteadus ei tunne; ei joobnud olek sugutamise juures ega ka ehmatamine juuresmagamise juures ei suuda tripperit sünnitada. Et enam jagu tripperid — õigemini suguhaigused — joobnud olekust algak-
siwad, selleks on ainult see põhjuseks, et inimese sees sel korral ka teised himud ärkawad. Haigete lapsel-
likud-kawalad ütlemised, et nad ettewaatomata wastu-
tuult kusemisest tripperi saanud, on juba kadumas, nii et arst seda oma kõnetunnil palju enam kuulda ei saa. Nad hakkawad aegamööda aru saama, et nad tõtt veldes end kõige wähem naeruwääriliseks teewad.

Tripper, mis enamasti ainult tripperit põdewa naesterahwa juures magamisest saadakse, atwaldab end üks, kolm kuni wiis päewa pärast külgehakkamist iseäralise tuitamise ja pistmise läbi kusetorus kusemise juures. Peaaegu ühel ajal selle tundmisega ilmub ilane woolus, mis paari päewa pärast paksuks kollakaks ehk kollakasrohelisteks mädaks muutub. Wiimine ilmub, niipea kui ta wähesel mõõdul wälja tuleb, ainult wajutamise pääle paksu kollase mädaforgi näol kusetoru otsa. Mõnikord wõib aga mädajooks nii suureks ja paljuks minna, et ta paksude kollaste ehk kollakasroheliste tilkadena kusetoru otsast mitu päewa järestikku peaaegu peatamata wälja nõrgub. Tripperi mädane woolus on igast teisest mädast selleläbi isesugune, et temas pisikesed elukad olemas on, mis ainult tripperimädas ette tulewad.

Kusi on hästi tume ja segane. Lastakse teda ainult wähe aega seista, wajub mäda põhja; kusi näitab siis kaunis selge olewat ja ujub ta pinnal suurem ehk vähem hull pisikesi, pikklisi, walgeid narmaid, nõndanimetatud tripperinarmaid ehk tripperiliblesid ümber. Walu kusemise juures läheb, niikaua kui woolus suurdub, suuremaks ja haigetel on tundmus, nagu jookseks ühes kusega mõni põletaw wedelik kusetorust läbi.

Teised piinavad nähtused ilmutavad öösel. Kord on see liifme kangeksminemine, mis haiget fagedasti waluga piinab ja ta une metša peletab, kord jälle on seemnewoolused need, mis esiteks walu sünnitawad ja teiseks terve keha ja oleku pääle kahjulifult mõjuwad.

Selle kõige järele ei wõi imeksigi panna, kui mõned tripperi haiged wäga wiletsad' wälja näewad. Alles kolmanda nädala jooksul hakkawad need tundemärgid järele andma. Liige ei lähe enam nii kangeks ja sedagi palju harwemalt kui enne, seemnewoolused kaowad aegamööda ära, kusmine ei tee enam walu ja mäda läheb wedelamaks, vähemaks, wärwi poolst kahwatumaks, nii et kolmanda nädala lõpul ainult weisist ila ilmub, mis neljandal nädalal weel enam wäheneb ja wiierendal, hiljemalt kuuendal nädalal hoopis ära lõpeb.

Muidugi on ka fergekraadilist tripperit olemas, mis vähem aega kestab, aga teisest küljest waadates on see haigus wisam ja „wältawam“, päälegi kui talle teised haigused juurde seltsiwad ja nii ajakohalist arstimist takistawad.

Pahade kõrwalhaiguste ilmumine on tripperi kohaga kindlas ühenduses.

Rufetoru saab nimelt anatoomialikult kahesse jaosse jaotatud. Jäab tripper esimesesse jalku, on selle wältus lühem, asub põletik aga tagumise jaos-
sisse, läheb haigus keerulisemaks, sest tripperi edasi-
minekuga rufetoru tagumisesse otsa kasvab hädaoht
prostatawilli, põie ja munade kohta, sest et rufe-
toru taha otsa asunud tripper nende juurde takista-
mata pääseb.

Tripperi arstimine.

Tripperi arstimine langeb kahte jalku, seesmisesse
ja kohalisesse.

Esimene seisab abinõuude andmises, mis, kui ka
just mitte otsekohe parandawad ei ole, aga pehmi-
tades haiguse käigu pääle peawad mõjuma. Abinõuu-
dest, mida siin tarwitatakse, on küll wabest Copai-
balsam kõige parem. Teda saab harilikult terpentii-
niõli ehk Cubebeniga koos wõetud, kas kapslites
ehk tilkades.

Wäga häa abinõuu tripperi seesmise rawitsemise
ja arstimise jures on pääle selle weel Oleum ligni

Santal ostind., mida ta läila maitse pärast enamasti kapslites võetakse ja tarvitatakse. Kuigi rohu sisewõtmisel palju häädust on, siisgi võib tal ka pahandaw tagajärg olla, nimelt kui arstimist asjatundmata inimene toimetab, sest et kõik need nimetatud seesmised rohud kõhu, neerude ja põie pääle pahasti võivad mõjuda. Seesmist arstimist toimetatakse üleüldiselt edasi, niikaua kui tripperil veel pakš, kollakasroheline mädaford olemas on. Si juuda haige neid õlilisi rohtusid ära kanda, peab ta nad ka tarvitamata jätma. On seesmist arstimist selle järele veel tarwis edasi toimetada, siis võib selleks Saloli ja Natr. salicyl. tarvitada.

Mäda wedelaks muutumisega algab kohaline arstimine, mille all parandawate rohtude sissepõitsemist kusjatorusje mõista tuleb.

Wäga häa tagajärjega on Zinci sulvur. ja Zinci sulfocarbhol sulatused, aga ka teised tripperi juures tarvitatawad rohud, nagu maarjajää, wass, wismut, tannin ja tina ei ole wähem tähtsad. Rohu walimist peab ainult arstiw tohter — mitte ial aga keegi teine asjatundmata inimene, olgu ta muidu kui tark tahes — toimetama. Harilikult ei saada ühe rohuga mitte walmis, enamasti ikka muudetakse rohtusid wahelda-

misi, nimelt wdetakse kergemad enne ja siis aegamööda kõwemad.

Pääle selle on tähtjas, sissepritsimist nii toimetada, et wedelik kusetoru haige ilanaha kõiki kohtasid mõned minutid leotab. Sellepärast on soowida, tungiwalt soowida, et esimene sissepritsimine arsti juhatusel sünniks. Üleüldse oleks ütelda, et haige sissepritsimise juures järgmist tähele paneks: Enne sissepritsimist peab haige kusema, et kusetorus olew mada kusega ühes wälja tuleks. Pritsil ei tohi mingit õhuwilli olla, sissepritsimine sündigu seisest. Pritsi ots peab hästi kusetoru augu sisse passima, haigest sirgu tõmmatud mehe riist kui ka prits peawad sissepritsimise juures otsekohe joones põigiti seisma. Kuna parema käe esimene sõrm pritsi nasa maha wajutab, surub haige oma pahema käe esimeste sõrmedega riista otsa ehk krooni pritsi ümber finni. Pärast pikalist ühetaolist pritsimist — terve prits peab tühjaks saama — saab riista ots weel umbes kolm minutit finni peetud, kus juures riist ikka eespool olewa kirjelduse järele peab seisma. Mitte ükstäis kõik ei ole pritsi walimine. Sel peawad teadawad omadused olema, kui ta kasulikult peab mõjuma. Ilma et neist omadustest sün räägiksime, tähendame ainult, et prohwersor Tarnowski pritsid

iga nõudmist hästi täidavad. Neid võib ka igast apteegist saada. Sissepriitšimised saavad kolm korda päewas ette wõetud, iga kord ühe kuni kahe priitšiga, ja saavad niikaua toimetatud, kuni kuse sees weel tripperinarmaid olemas on.

Mis inimese olekusse puutub, siis katsugu haige niipalju kui wõimalik paljust liikumisest eemal hoida. Warane koti külgepanek, mis munakotti ülewal hoiab, ja teda rappumise eest kaitseb, on väga soojalt soowida. See on väga kasulik. Aga ka siin ei ole kerge õiget kotti walida, sest halb kott on jägedasti enam kahju kui kasu saanud. Õige praktiliselt — sest et teda suuremaks ja vähemaks võib seada, — on professor Tarnowsky kunstlik munakott.

Ka söögi- ja joogiasjus katsugu haige parajust pidada. Kui ma ka söögisedili päält kõiki joolaseid, hapuid ja würtšiga tehtud söökisid maha ei kustuta, kasulik on see siiski, kui neid wähe tarwitatakse. Niisama parajat piiri pidagu haige joovastawate jookide pruufimises. Rõige parem on aga, kui haiguse ajal õllest, wiinast ja weinist hoopis ilma olla.

Üleüldse olgu haige terwel haiguse ajal kõigis asjus mõõdupidaw, isegi paar nädalat pärast seda

peaks ta end igast sugulifest ühendusest ja ärewusest eemale hoidma.

Tripperi arstimine ei oleks mitte arsti mõtteid lennutama hakanud, kui siamaalsest seletusest küll oleks, iga tripperit kus seda ja teist minema sundida. Paraku ei ole asi nii. Sest tripperi kusetoru eelmisest jaost tagumise jao päale mineku korral on ka arstimisele teist wiisi tarwis. Sellest hoolimata, et tagumise kusetorujao tripper enamasti hiilides ja ilma iseäraliste filmapaistwate haigusemärkideta edeneb, siisgi on enam jagu suguosade haiguste arstisid selles tükis ühes arwamises, et ka siin seesmiste abinõudega algama peab ja siis sissepripsimisega. Sissepripsimised tulewad siin sügawale toimetada ja ainult pikkade peenikeste torude läbi, mispärast see siis ka arsti poolt peab sündima, kui haige ja ka arst ise tõsist ja täielist parandamist tahawad. Tulewad aga haigeksjäämised põie ja munade poolt, siis peab tripperit niikaua kohaliselt arstima, kuni need kõrwalhaigused wõidetud on.

Olgu eespool kirjeldatud tripperi arstimine meie eeskujuks, sellejuures on küll aga igaüks aru saanud, et iga üksiku haige läbikatsumine tingimata tarwis on, sest et ju tripper wäga mitmel wormil ja kujul

ilmub ja selle järele ka mitmel teel käib. Ühede juures on põletif ferge, teiste juures raske, siin kõrwalhaigused, sääl haigel esimene tripper, sääl teine, kolmas. — Lühidelt, tripperi pilt kui ka selle arstimine ei ole sugugi mitte niisugune, nagu rahwas üleüldiselt arwab, et see kusetoru „sulg“ (nohu) olla. See ei ole sugugi õige, sest et wärsk tripperi juurest kardetawa tripperi juurde ainult üks samm on. Ja et wiimane sagedasti aastate kaupa inimesele piina teeb, selleks pruugib auus lugeja, kui ta ise kardetawat tripperit ei tunne, oma tutwate ringkonnas ainult teatusti koguda, ja ta saab mõndagi paha kuulma. Mitte wärsk tripper ei ole kardetaw, küll aga selle wanaksjaamine. Kui haige weel õigel ajal teada saaks, kui tähtjas selle arstimine on, ta oleks siis arsti walimises ettewaatlikum. Snnetuseks saab inimene alles kahju läbi targaks ja peab ta siis selle elutarkuse eest kallisti waluraha maksma.

Wana tripper.

Tripper on seni ferge haigus, kuni ta tõsise, lõpulise parandamise eest hoolt kantakse. Ta saab

aga kardetawaks, niipea kui haige arwama hakkab, et ta wooluse löppemisega kadunud on. Selle wale teadmise ja rõõmuga, et tripperist kahe kolme nädala jooksul lahti saanud, kaob haige arsti filmast. Nädalad lähewad mööda, ei teda näe ega kuule, arst on ta ju ammu unustanud, — sääl prahwatab wana tuttaw ühel ilusal päewal arsti töötuppa sisse. Jah, sõber, Teie häkilise ärajäämise pärast ei ole Teie tripper paraku Teie juurest mitte ära jäänud, sest parandamata tripperid ei ole jäneseid: nad ei jookse mitte ära. Kõwaks läinud tripperist sai wana, sest et esimest mitte täielikult ei olnud ära parandada saadud.

Wältab tripper puudulise, mitte otstarbe kohase arstimise tõttu kauem kui kümme kuni kaksteistkümmend nädalat, saab ta wanaks tripperiks.

Wanad tripperid on üleüldise nähtawate tundemärkide poolest wärsed. Minult mõned haiged tunnewad kusemise juures tawast walu kusetoru sees; ka wajutuse tundmuse üle munakoti taga kaebawad ainult mõned üksikud. Küll aga teatawad enam jagu, et kusetoru ots hommikutel kinni on ja selle pigistamise juures walgehäll ilane till kuse toru otsas nähtawale tulla. See õnnetu hommiku- till teha neid üsna tusa-

seks ja olla päivi, mil nad wana tripperi tõttu ennast koguni kurwad tunda. Nad oleksiwad õnnelikud, kui kord tripperist lahti saaksiwad.

Paraku on aga wana tripperi käik ja laad nii pikaline ja igaw, et teda kannatuse proowikiwiks tohiks pidada. Aga ka mõistuse proowikiwiks wõiks wana tripperi arstimine olla. See on kena, mida mõistlikum inimene on, seda enam kannatust on tal ta haiguse arstimise juures.

Kui ka wana tripper üleüldse täitsa parandataw haigus on, siisgi on teisest küljest waadates ka kaunis osa kordasid, kus arstimisest hoolimata soowitud tagajärg mitte ilmuda ei taha, ja mõnikord lähewad kuud ja aastad mööda, kuni haige oma hädast lahti saab.

Kui sellepärast haige olek, kel wastupidamist küllalt on, et ükskord tagajärjeta jäänud rawitsemisi uuesti ette wõtta lasta ja nii oma hädast kord omeli lahti saada, mitte küllalt lõbus ei ole, kui palju kurwem ja troostita on aga ühe kergemeelse haige tulewik, kes aastate kaupa külma rahu ja hoolimata olefuga oma haiguse pääle waatab. Küll teadmata ja pikkamisi, aga kindlasti sammub ta hädaohule wastu, mis aastate pärast tagajärjerikka,

ifegi elukardetawa kusetoru kitsendamise näol kuude jooksul märkamata nähtavale tuleb ja fergemeelsele ta fergemeele tagajärjed sülle puistab.

Wana tripperi arstimine.

Wana tripperi arstimine ei tunne seesmisi abinõusid, ta on ainult kohalik. Sellepärast on tähtsas, kohe alguses haiguse kohta teada saada. On arst leidnud, et see koht kusetoru otsa sees on, siis võib sisse pritsimist just seltsamal wiisil toimetada, nagu seda kõwa tripperi juures ju kirjeldasime, on ta aga tagumises jaos, siis peab sügaw sissepritsimine ette võetud saama, mida enamasti ikka tegema peab, sest et wana tripper enamasti ikka kusetoru eelmise jao lõpule end pesitab, kuhu meie harilise pritsiga juurde ei ulata.

Sügaw sissepritsimine sünnib ühe nõndanime-
tatud nõõbiga kathetra s. t. pika, peene toru läbi,
millel muna otsas on. Selle toru otsa külge saab
pritsi ots kinnitatud. Toru saab nii kaugele kuse-
toru augusti sisse aetud, et ta haiguse pesa juurde

ulatab; sääl saab üks osa rohtu wälja pritsitud ja siis toru tagasi tõmmates muu osa rohtu mujale pritsitud, päälegi kui tripper ka eespool olemas on. Need sissepritsimised peawad nii kaua kestma, kuni tripper täiesti terweks saab, ja peab seda ainult arst toimetama, mitte haige ise. Pääle selle on weel soowitaw, kui kusetoru augu laiendamise pärast sissepritsimist auguta metalli toru ehk gummi riidwa läbi saab ette wõetud.

Siin kohal peab tähendama, et wana tripperi juures haigus mitte üksipäinis ilanaha pinnal ei ole, vaid ka sügawamale liha sisse tungib; sellepärast oleme sunnitud kangemaid rohtusid haiguse pesa kohta asendama. Rõigist sissepritsimise rohtudest on praegusel ajal kõige parem ja tarwitatawam *Argentum nitricum* (põrgukiwi). Algatakse harilikult *Arg. nitr.* 0,25 — 0,5: 100,0 ja mindakse arstimise jooksul kuni 4, isegi 5 protsendilise põrgukiwi sulatuse juurde.

Et kõigi nende arstimiste ja toimetuste juures puhtus, kõige suurem puhtus peab walitsema, on iseenesest mõista.

Mis muidusesse olekusse puutub, siis oleks soowida, et õlut, wiina ja muid jookwastawaid jookseid arstimise ajal mitte ei pruugitaks. Suguline ühendus

ja sagedased seemnewoolused eksitawad paranemist ja parandamist.

Et weel kord paar sõna arstimise kohta ütelda, ei tahaks ma ütlemata jätta, et just sügawad põrgu-
kivi sisse pritsimised asjatundmata inimese käes kahju
teha wõiwad ja et asjatundmata mehe juhatusel trip-
peri arstimine wäga kurwa tagajärjega on. Terwis,
usun ma, peaks inimesele kalliks olema ja ei peaks ta
seda mitte iga esimese wusserdaja hoolde uskuma.
Kui selle pääle mõtleme, et isegi arstid mitte ühe-
suguse tagajärjega suguhaigusi ei arsti, kui mõtleme,
et suuremates linnades arstid on, kes oma terve
eluaia suguhaigusi uurivad ja ainult selle haigusega
tegemist teewad, siis saab igaliks aru, et suguosade
ja sifilise wald teadus on, mille juurest iga mitte
asjatundja sõrmed ilusasti ära wõtku, kui ta kahju
ei taha teha.

Kõrvalised ja järjenähtused wärske tripperi juures.

a) Kusetoru kroonitripper ehk kroonipõletik.

(Balanitis).

Kusetoru kroonitripper on kas koguni iseseisaw haigus ehk teiste suguosade haiguste laadiline saatja. Nii sünnib kusetoru krooni põletik wäga sagedasti kusetoru augu tripperist, pehmest ja kõwast šankerist, nimelt selle läbi, et tripperi ehk šankeri mäda tema pääle jookseb.

Kusetoru kroonitripperi tundemärgid on krooni punetamine ja paistetus, mis haigele aga pääle kerge tuikamise mingit iseäralist raskust ei tee.

---

b) Põie katarr.

Põie katarr sünnib kusetoru põletiku otsekohese edasikestmise läbi ja awaldab end segases kuses, millele hall-walge-kollakas kogu põhja jääb, pääasjalikult mäda; aga ta awaldab end ka tumedas, wastikus

rõhutundmuses kusetoru tagumises osas, põie kohal ja munakoti all.

Kusemise juures on valu tunda, iseäranis valus on viimse kusetilga põiest väljapigistamine. Esi-
mestel haiguspäewadel sagedasti kuseda tahtmise
tung ei anna haigele pikka waluta waheaega. Wac-
walt on pisike kogu kust põie sisse kogunud, kui ju
kohe wastupanemata tahtmine tuleb potile minna.
Sunniks ei kesta need kõwad nähtused kaua, ainult
mõne päewa; aegajalt jääb valu wähemaks ja
kusemise tung kaob, haige tunneb end terve olema,
ehk küll kusi weelgi segane on ja põie katarr selle
pärast weel olemas. Täielist paranemist võib arsti-
mise läbi loota, aga kergemeel võib ka siin asja
hukka ajada ja wärske põiekatarri wanaks põiekatar-
riks muuta.

---

c) Munakoti põletik.

Munakoti põletik, rahwa seas „paistetanud munad“
kutsutud, on pääle põiekatarri kõige sagedam kõrwal-
haigus tripperi juures. Ka see haigus tõuseb kusetoru
ilanaha põletiku otskohesest edasiminekuist. Haige tun-

neb juba enne haigeksjäämist walusat tõmbust puusa poolt munakoti poole. Enamasti aga lähed munakoti paistetuse wäga ruttu suureks, peaaegu häkitfelt. Paari päewa jooksul ilmub kõwa paistetuse, mis suuremaid ehk wähemaid walusid sünnitab ja alatise liikumise juures ikka pahemaks, s. t. suuremaks ja kõwemaks muutub.

Kellakott, mille iga tripperit põdew haige enesele nii wara kui wõimalik peab muretsema, et wähemast ühe teatava kraadini kõrwalhaigusse eemale hoida, näitab kauaks läinud munakoti põletiku juures ainult nõrk kaitseõu olemat, — ta ei suuda haiget mitte aidata, haige peab woodisse minema. Mõnede haigete lootused, põletik minna Jodinkтури läbi ilma woodis olemiseta mööda, on ainult ekslikud: mida warem inimene woodisse lähed, seda rutulisem ja kindlam on abi.

Rohu kõrwal on häa mõjuga külmawee lapid ja jääkotid. Sisepreitsimist kuse torusse ei tohi aga munakoti põletiku juures ja ajal mitte ette wõtta. Tarwitusele tulewad Sol. alum. acet., salwidest Ung. ciner. ja Ung. Kali jodat.

---

d) Kusetoru kitsaksjäämine.

Kusetoru kitsaksjäämise põhjus seisab kahtlemata kauemat aega kestvas tripperis. Paha lugu selle haiguse juures on see, et vähemal mõõdul kitsaks jäämise korral haige midagi ei tunne ega sellest märka. Alles siis, kui kitsendus ju kaunis tugevaks saab, tunneb haige, et kufelaskmine sugu raske on. Kusi nõrgub palju aeglasemalt kui muidu kusetorust välja: käega kõhu pääle vajutamiseft hoolimata peab haige paari minutit ootama, kuni kusi jooksmata hak-
kab. Iseäralik on kusetoru kitsendamise juures mõne tilga järeletilkumine pärast kufemist. — Ka kuserada saab sagedasti muudetud. Selle järele, kus eht kui suur ja mis sugune kusetoru kitsendus on, on kuserada pea peenike, pea forgitõmbaja sarnane, pea kabe, kolme haruline, nagu oleks kusetorul kaks kolm auku olemas.

Kusetoru kitsenduse suurdumisega kasvab ka kufelaskmise raskus; asi läheb nii kaugele, et ainult veel kõigesuguste abinõude varal kust välja saab. Seks otstarbekas vajutavad õnnetud põie kohale kõhu pääle, nad silitavad ja woolivad kusetoru, kummar-
davad end ette, kisuvad kõhuergud sirgu, vajutavad, pressivad, pigistavad igalt poolt, kust nende artva-

tes selle vastu abi peaks tulema ja nad kusta saaks. Et kusele tahtmine kõrgekraadilise kusetoru kitsenduse juures ainult harva puudub, siis võib arvata, kui pahandaw ja piinaw sarnane seisukord on, kus haige nii sagedasti — nii kole sagedasti peab kannatama. Ja kui veel mõtleme, et kauakestivale ja kõrgekraadilisele kusetoru kitsendusele veel kõiksugu teised kuse-riistade haigused juurde võivad tulla, mis omalt poolt isegi surmawat lõppu lasewad karta, siis näeme, kui kurwad tagajärjed tripperil olla võivad.

Et, nagu eespool ju üteldud, haige wähekraadilise kusetoru kitsenduse juures eneses midagi ei märka, siis on kergesti arusaadaw, kui imeks ta paneb, kui arst talle juhtumise korral tripperi arstimise juures teatab, et tal ka kusetoru kitsendus on. Ei ole mitte raske, toru kaudu seda kitsendust üles leida. Ei lähe kohane toru mitte kusetoru august takistamata sisse, siis ongi kitsendus teada. — Resektsioonikraadilisi kitsendusi võib toru abil ära parandada. Mis arstimisesse puutub, siis ei aita rohtude sissewõtmised siin midagi. Kõrgekraadilised kusetoru kitsendused peawad, kui torutamise midagi ei aita, teisel teel arstitud saama.

e) „Hispania frae.“

See haigus seisab selles, et eesnahk, kui haige ta ford üle kusetoru otsa tagasi tõmbab, mitte enam krooni pääle tagasi ei tule, olgu et kroon paistetunud on ehk eesnahk mõne haiguse läbi kitsaks läheb. See mitte loomulik nähtus ei tule mitte üksnes tripperi juures ette, waid weel sagedamini pehme ja kõwa shankeri juures. Gesnaha äär wajub kusetoru pää tahta kraawi sisse, hakkab paistetama ja lühikese aja jooksul sünnib krooni ehk pää ümber sõrmuse sarnane paistetus. Seda paistetust nimetatakse „Hispania fraeks.“

Teisipidi tuleb ette, et eesnahk nii kitsaks jääb, et teda üle pää mitte tagasi tõmmata ei saa. Gesnaha ääre paistetus ei ole siis mitte pää taga, waid ees.

Räägitakse tripperi tagajärgedest, siis ei tohi mitte ütle mata jääda, et nad end ka selles awaldawad, et iga tripper juuresmagamise läbi külgehaakaw on. Ssegi wana tripper, mil sugugi woolust ei ole, on külgehaakaw. Ja just selles seisabgi pää õnnetus. Paljud wõtawad selles hääs arwamises naese, et nad tripperist lahti saanud, ja kannawad

sedawiisi haiguseidu ka oma ilmasüüta naese külge, kes selle all terve elu aeg peab kannatama. Suurem osa wanadest emakapõletikfudest ja teistest naestehaigustest on mehe teadmata tripperist alganud. Iga noormees, kel kord ehk mitu korda tripper olnud, peaks enne abielusse astumist end arstist läbi waadata lastma, et teada saada, kuda sellepoolest ta terwisega lugu on. Sest väga sagedasti muutub poisimehe kergemeel pärast abielus abielumehe waluks.

Tripper naese juures.

Nagu mehe tripper, tuleb ka naese tripper juuresmagamise juures külgehakkamise läbi; nagu mehe oma, ilmutab ka naese tripper end põletiku ja mädanemise läbi. Kuna aga päris tripper mehe juures ainult kusetorus ette tuleb, wõib ta aga naese juures igal pool suguosades ilmuda. Wälimiste häbedusehuulte pääl, lõhes, kusetorus, emaka suus, isegi emakas eneses ja teistes sifemistes suguosades wõib ta ette tulla.

a) **Tripper häbeduse wälimistel jagudel.**

Häbeduse wälimiste jagude tripper ilmutab end mädalises wooluses, punetuses ja seesmiste häbedusehuulte ülestursumises. Põletiku tagajärjel ja tõttu saawad wiimased nii suureks, et wälimistest häbedusehuultest suuremaks paisuwad. Häbeduse wälimiste jagude tripper teatab end kõditundmise läbi, kusmine on niikaua piinlik, kui kusi põletikus olemate kohtade pääle puutub, misläbi kõditus sünnib. Walu teeb iga asi, mis hõõrumist ehk wajutust sünnitab.

---

b) **Tripper sugutorus.**

Sugutoru tripper, mis niisama põletiku ja mäda läbi ilmub, on sellepoolest kardetaw, et ta emaka pääle edasi wõib minna ja nii esiti wärsketele, wäga sagedasti aga wanaks minewale emakapõletikule kurtwa algu annab. Haiged kaebawad siis walu üle pära-foolika ümber, ristluude ja alumise koha sees.

---

c) Emaka tripper.

Emaka tripper tuleb kas sugutorutripperi edasi- mineku ehk otsekohse emasuu läbi. Paha on emaka tripper sellepoolest, et ta edasi minna võib muna- sarja jne. pääle, mille haigeksjäämisel suguta olek tagajärjeks on.

---

d) Kusjatoru tripper.

Kui sõrmega taha vajutades sugutoru mööda tõmmatakse, siis ilmub kusjatoru suhu enam ehk vähem mäda; haiged ei tunne iseäralist valu, ainult kuse- mine on kõtistaw.

Naese tripperi arstimine.

Naese tripperi arstimine sünnib selle järele, kus kohas ta on. Häbeduse wälimiste jagude tripper kaob jägedasti külma wee lappide ja mõne puhastawa

wedeliku tarvitamise järele. Sugutoru ja emaka tripperi juures mõjutwad sagedasti hästi kergete roh-
tudega uhtumised. Naese kusetorutripperit arstitakse
niisama nagu mehe oma.

Naese tripperi ravitsemine peab korralikult juha-
tatud saama, sest et tripperi wanaks minemine naesele
kurbi tagajärgi wõib tuua.

Tripperi laialilagunemine ja tema tagajärjed abielus.

Kui mõne aja eest Amerika arst Noeggerath õpet-
lastele selle erutawa sõnumi tõi, et 1000 mehe hul-
gas läbisegi 800 tripperis olnud ja et neist 800
meestest enam jagu oma haiguselt lahti ei saawat,
waid abielus naeselegi külge ajawat, kellele see hai-
gus pahade tagajärgedega wõib olla, siis oldi Europas
häämeelega walmis, seda arwamist liialduseks pidama.
Aga kui Noeggerath ikka ja ikka jälle oma kurbi
teadusi selgetes arwudes uuesti ilmutas ja alati
manitses, et hoolimata olek naesterahwa tripperi

wastu kõrwale jäetaks, siis hakati niihästi kui wõimalik arwustifku kofku seadima, et temale selle läbi ta eksitust näidata, aga waata: jõuti peaaegu selle sama otsuse juurde, mis temagi. Veiti, et pääle arstimise — tripper on haigus, mida terweks saab arstida — uueilma õpetlasel oma mene tefeliga nii ülekohus ei olegi: nähti, et tripper olekus, kus haige seda parandamataks peab, weelgi külgehakkaw on; saadi aru, et paljude naistehaiguste juures tripper selle algupõhjuseks on, ja anti talle järele, et tripper wäga laialine haigus meeste seas on.

Tripper on wäga laiali lagunenu, teda leitakse igast feltskonnast, igast seisusest, igast ametist, kõik, kõik tunnewad teda. Sgal pool iga rahwa juures, sugu ja rahwuse ja hariduse pääle waatamata, on ta enesele kodanikuõiguse pärinud, igal pool omale pesa walmistanud. Kui me prohwektor Bums'i eeskuju järele teeksite ja meeste koosolekul sala- mahti järele loeksite, siis saaksite nendele sõnadele palju tõendust. 53 sedelist, mida eespool nimetatud Leipzigi õpetlane ettelugemisel tripperi laiailagunemise asjus oma kuulajatele wälja jagas, tuli 36 sedelit „jah“ga tagasi, nõnda siis 70%, teistel herradel ei olnud tripperit mitte olnud, aga lubatagu mulle alandlikult siia juurde lisada: weel mitte.

See on kurb lugu, seda kurvem, et tripper sugugi fergesti parandatawate haiguste hulgast ei ole, nagu seda paljud arwawad.

Selles eksiarmamises hakkab tripperit põdew haige end siis enne arsti juurde minekut ise mõne „kõike läbi tegewa“ sõbra awitamisel arstima; ei aita see, siis wõtakse mõni „osaw“ welsker abiks ehk keegi teine, kellel selleks tundmist arwatakse olewat. Ei aita ka see, siis alles tuldatakse arsti juurde. Mõnikord ka saadakse koguni ilma arstita läbi, tripperiwoolus kaob ja haige hakkab uuesti endist rõõmsat elu elama. Tripperi narmad, mis kuses weelgi wabalt ümber ujuwad, ei tee haigele ega ta nõuuandjale pääwalu: mida ei teata, seda ei seata.

Muidugi peab awalikult tunnistama, et haritud mehed muidugi otseteel arsti juurde tulewad, ilma et end niisugustest „nurga-tohtritest“ rawitseda laseksiwad. Aga siisgi on ka nende hulgas neid, kes arstimise wooluse lõppemisega lõpetatuks peawad, sellest hoolimata, et kusi weel selgesti küllalt tripperit teatab.

Noh, kõik need mitte lõpetatud tripperid on wana tripperile alusmüüriks, mis kuude ja aastate kaupa wõib kesta.

Sga arst, kes suguosade haigusi arstib, wõib terve hulga wanade tripperite pääle waadata, mida ta tõesti terweks teinud, aga — awalikult tunnistada — ka niisuguste pääle, mis mõnel põhjusel (haige fergemeel jne.) arstimataks jäiwad.

Ja mis saab siis wiimaks — küsitakse — parandamata tripperitest? Mitte midagi — nad jääwad parandamata. Haige lepib aegamööda sellega, seda enam, et tripper ta kusetoru ilanahas nii hää koha walinud, et ta teda sugugi ei piina. Aga just selles seisabgi õnnetus. Walu puudus teeb haige rõõmsaks ja annab talle arwamise, „et kõik häda lõpnud“, sest — öeldakse — kui walu pole, kuda siis inimene haige wõib olla.

Ainult sel wiisil saab asi selgeks, et paljud mehed wana tripperiga abielusse astuwad, ja ainult niisuguse ilmub õnnetus, et palju naisi ilma enese teadmata tripperit põewad.

108 kätima pääl olewa naese seast on Dr. Dypenheimer 30 tripperit leidnud = 27%. Niisamasuguse otsuse sai Dr. Lomer: 32 naese seast oli 9 tripperit = 28%. Dr. Sänger leidis 161 naese juures 29 tripperit = 18%. Ja kui palju naisi, kes tänapäewal naistehaiguste arsti juures käiwad, ei wõiks

oma „naestehaiguste“ põhjuseks „meestehaigust“ pidada, oma abikaasa käest saadud tripperit. Waene naene! Tal pole aimugi, et walge woolus, mis abielu esimeste päewade sees ilmus, mitte sugugi loomulik polnud. Ta ei aimagi ühe haiguse olemist, mille nimi tripper on, ei tea, et just tripper naesterahwale wäga paha tagajärgešid toob, kõiksugu põletikfusid ja walusid, isegi suguta olekut sünnitab. Kust peaksgi ta seda teadma; enne abielu pole ta ju suguelu tundnud.

Tripperi pääle, mida mees saanud ja mida naene pääle wooluse kadumist enam arstida ei lastnud, ei mõteldagi enam. Tripper oli end warsti pääle seda küll jälle uuesti näidanud, aga õnneks oli asjatundjal haigel wana retsept alles, tellis sellega apteegis jälle rohtu, ja näe — mõjus toredasti...

Kel on siis kihluse ajal aega wanade rumaluste pääle tagasi mõtelda. Astutakse abielusse. Ja pärast? — Tripper.

„Waewalt on midagi kurwemat olemas“ — ütleb prohwešsor Schröder — „fui pulmaöösel tripperi saanud naene. Sitsewa neiuna astus ta õndsate lootustega abielusse, aga ju esimese juuresmagamise järele ilmub ta suguosadesse põletik, mis mehe juures-

käimise juures väga walusaks läheb, sagedasti aga sugutamise ja juureskäimise koguni wõimataks teeb. See on saatus, mis tuhandatele naistele osaks saab. Mitte pulmareisid pole need, mis noori naiti wae- wawad, waid tripper, mida mees abielusse toonud. Mis naistesse puutub, siis ei wõi selle juures kahelda, et tripper neile palju enam pahandust toob, kui sifilis." Ja nagu järeltkaja kõlab nende sõnadele Dr. Koeggerathi ütlus järele, kes hüüab: „Nii on nii kaugele läinud, et neiu abielusse astuda kardawad, sest nad teawad, et kõik nende tutwad haigeks on jäänud ja mitte jälle terveks saanud.“

...

II.

Pehme shanker. Ulcus molle.

Pehme shankeri all mõistetakse paistet, mis enamasti juuresmagamise läbi sellega, kel pehme shanker on, teisele külge hakkab. Shankeri saamise juures on aga see tingimine, et see koht, kuhu haigus külge hakkab, enne wähe katki peab olema, kust shankeri-mäda sisse wõib tungida. Saaw wõib ainult pisike kriimustus olla, wabest ainult mõne karwa ase, ja haigus on küljes. Ainult siis, kui suguorganid täitsa terwed on, ei ole külgehakkamist karta, mispärast ka fergesti on aru saada, et kahest mehest, kes ühe ja sellejama shankerit põdewa naesterahwa juures on käinud, üks haiguse saab, teisel aga midagi wiga ei ole.

Pehme shanker tuleb mehe riista iga koha pääl ette, nõnda näituseks krooni taga kraawis, alumise paela juures, mis krooni eesnahaga ühendab ja ka eesnaha ja krooni enese pääl.

Shankeri külgehakkamise ja ilmumise wahel läheb

2—5 päewa mööda. Sagedasti on ju koha teisel päewal pärast külgehakkamist haiguse algukohal kerget sügelemist tunda ja näitab see koht wähe punakas olewat. Järgmisel päewal ilmub pisike punkti, mis koha williks muutub. Wiimane läheb lõhki ja sünnitab pisikese mädase haawa, see läheb laiemaks ja mõne päewa jookkul on meie ees paise, mis pea pikergust, pea ümmargust nägu näitab, enamasti aga ikka järsu küljega on. Riikasti paise ääred kui ka paise põhi, mille pääl kui pehine kogu mäda seisab, on pehmed, mispärast seda siis kõwa st shankerist lahutamiseks pehmeks kutsutakse.

Tähisid tundemärksid, mis üht shankeriwormi teiseft lahutawad, on weel enam: pehme shanker awal dab end enamasti mitmes paises, kõwa shanker ilmub enamasti ainult kui üks paise. Pehme shanker tuleb, nagu eespool üteldud, paar päewa pärast külgehakkamist nähtawale, kõwa shanker aga alles 2—4 nädala pärast. Pääle selle annawad weel paistetanud puusast munakoti poole minewad sooned (Bubonen) mõlemate shankerite wahel kindla wahel, — pehme shankeri bubonid on suured ja walusad, sagedasti ka mädased, kõwa shankeri juures on nad aga pisikesed, waluta ja ei ole nendes ial mäda olemas.

Sellepärast on kummagi šankerilise iseloomu ka kogu teistjugu. Kuna kõwa šanker süüfilise alguse teatab, nõnda siis weresse läheb, on pehme šanker kindlate piiridega kohalik haigus ja ei pane inimese muid organeid mitte kannatama, ei kihwtita werd mitte ära.

Ka tema käik on lühikesel wältusel ja kerge, kui arstimine ja hoidmine hoolikad on. Kergemeel ja hooletus aga toowad ka siin pahad kõrwalised haigused juurde.

Külgehaakamist on karta, kui mäda tõmmu ja paha haiguga on ja segaseks koguks muutub. See šankeriworm ei ole siis mitte üksnes aeglane paraneja, waid ta sünnitab ja jätab ka augud ja haawad järele, teeb mehe riista isegi wigaseks.

Pehme šankerilise arstimine on kohalik (lokale). Pääsaja mängiwad siin Jodoform ja Acid. carb. liquef. Pääle selle tulewad tarwitusele: Europhen, Dermatol, Traumatol, Bismuth subbenzoicum, Antinosin, Nosophen, Airol, Jodol ja Xeroform. Kasteween: Hydrargyr. bichlor. corros (1.0:1000,0) ja kerge sulatus Alum. acet. Põrgukiwitihwti ei peaks, kui wõimalik, mitte pruugitama.

Mis muidusesse haige olekusse puutub, on see, et ta nii wähe kui wõimalik kõnniks ja jootwastawaid jookkijid mitte sugugi ei jookks.

Subemewillide (Bubonide) põletik.

Minus koht, kuhu shankerikihwt külgehaakamise kohast tungida wõib, on shankeril kõige lähemal olewad willid (sooned), suguorgani shankeri juures siis — kubemesooned. Enamasti ei paisteta mõlemapoolsed sooned mitte ühetaoliselt. Kuna ühel pool enam ehk wähem nõrk paistetuse ilmub, sünnib teisel pool kange paistetuse, mille kohal nahk punakaks läheb. Nahk on esiti kõwa ja teeb puudutamise juures valu. Paistetuse pehmeks saamisega ühes kaob ka valu. On paistetuse pehme, wõetakse arstimine ette, mis Bubo lahtitegemises, haawapuhastamises ja selle pärastises rawitsemises seisab. Muidune olek haige juures on niisamasugune, nagu pehme shankeri juures õpetatud.

III.

Sifilise iseloom.

Sifilis on haigus, mis mitte, nagu kõik teised külgehakkavad haigused, tifus (palaw töbi), rõuged, leetrid jne., inimesele suruwalt kaela ei tule ja inimest siiski jälle, kui ta tugew küllalt on wastu panema, mõne nädala pärast lahti lasewad. Ei, sifilis on terweesse kehasse puutuw wana külgehakkaw haigus, salatige töbi, mis mõne pisikese, nähtawalt tähtsuseta willikese näol algab. Usjatundmata inimene ei aimagi, et see ainus wäike, kitsa piiriga haaw ainult kästjalaks on terwe kogu tulewate haiguste-karja lügemata kannatustele.

Umbes 6 nädalat pärast kõwa shankeri algamist ilmub haigus, mida meie sifiliseks nimetame, nimelt enamasti mitte wäga ja iseäraliselt filmapaihwate plekkide (kärnade) näol. Selle juurde tulewad weel

sagedasti lõualuukrambid, pääwalu, rheumatismuse sarnane liikmewalu, mõnikord ka õõseti palawik. Mõne nädala pärast kaowad need piinawad haiguse awalbused küll ära, aga siifilis jääb ja närib õnnetu haige kallal aastad, raskeb, kibedad, pikad aastad otsa. Ühefordne arstimine ei suuda mitte siifilist põdewa inimese werd puhastada; mõne kuu pärast kogub siifilise kihwt end jälle nii suurel hulgal kehasse kofku, et ta jällegi ilmub, ja nii ilmuvad 2—3, isegi 5 aasta jooksul sagedasti haiged nähtused keha pääle, mis tunnistawad, et haigus weelgi kadunud ei ole. Sespool nimetatud aja järele aga — kui haige end korralikult arstida lastis — ei kaota haiguse kihwt mitte üksnes oma rohkenemise jõuu, waid saab ka keha sees wälja aetud; ja nii saab haige sagedasti terweks, eluajaks terweks.

Sagedasti ilmuvad weel aastate pärast siifilise järjenähtused ja kerget meelt, millega enne arsti sõnu uskuda ei tahetud, ei suuda pärastine kahetsus enam hääks teha. Üleüldse wõib ütelda, et mida hoolsamalt ja rutemalt arstimine ette wõetud saab, seda rõõmsamalt wõib haige tulewikusse waadata. Sellepärast on siifilist põdejal ta saatus oma teha. Kerge-meelne läheb jelle haiguse käes kõige wiletsamal wiisil hukka, ta wõib „elusalt ära mädaneda“, ettewaatlik,

tõine inimene aga, kes õigel ajal ja sagedasti oma saadud haigusest püüab lahti saada, võib peaaegu ikka tervele tulevikule vastu waadata. Sifilis on täiesti parandatav haigus.

Sifilise külgehaakkamise viis.

Mis sifilise külgehaakkamisesse puutub, siis sünnib see kas abinõuude kaudu ehk ilma abinõudeta. Sellega ei taha ma aga mitte ütelda, et mõnede tüdrukute ütlused, nad olla sifilise peldiku laualt ehk saunalawalt saanud, õiged oleksivad. Küll on kordasid ette tulnud, kus külgehaakamine ühise piibu, habemenoa ja pudeliwabrikus ühise puhumise-riista läbi tuli.

Kui rikas ehk waene aga sifilise-arwustik niisugustest erakorralistest „ilmasüüta“ kordadest ka olla võib, ta on ometi ainult jaokene nende sifilist põdevate hulkade vastu, kes oma haiguse ebaroorusest on saanud, selle pääle mõtlemata, et rooside kõrwal ka okkad ajuvad. Sifilist põdevate isikutega sugulises ühenduses olemine walmistab kõige enam sifilise

hädalisi, põhjus, mis kõigiti selge on, kui mõtleme, et esiti ühegi muu tallituse juures faks keha nii kaua nii lähedas ühenduses ei seisa, kui just sugutamise juures ja et teiseks kusagilt näht nii ruttu lõhkeda ei võid, kui just olgu mehe ehk naese õrna nahaga kaetud sugutamise riistade juures.

Uga ka ilma juuresmagamiseta võib sihilis otsekohe, nõnda siis ikka veel ilma abinõudeta, ühe inimese kallalt teise kallale minna. Nõnda näituseks on kordasid teada, kus musu, hammustamise ehk rinna imemise jne. läbi sihilis edasi on kantud saanud. Dr. A. Blaschko, suguosade haiguste arst Berlinis, jutustab järgmise loo sihilise külgehakkamisest:

A. H., puusepp, kes sõbra seltsis piljardi mängib ja sellega hullama hakkab, saab hammustamise haatva päälmise huule sisse. Haatv jookseb ägedasti werd, saab aga kolme päewa pärast terweks. Nelja nädala pärast tuleb ta aga uuesti lahti, muutub laadiseks shankeriks, mille järele veel kaunis raske sihilis tuleb, mis haige küljest hiljem ta abikaasa külge hakkab, mille all seegi mõne aja peab kannatama.

Pärastise järelekuulamise läbi tuli ilmsiks, et sõber hammustamise ajal sihilise pärast arsti ravitsemise all oli seisnud.

Mina ise olen näinud, kus üks mees ühe musu tagajärjel pahema filma seesmise murga sisse kõwa šhanteri sai, millele ka siifilis järgnes.

Nõndasama leidsin ma siifilise kärnasid ühe neiu juures, kes täiesti puutumata ja puhas oli. Kui asja lähemalt järele küsisin, ilmus, et tema peigmees wähe aega enne kihlust saadud siifilise pärast oma pruudiga küll sugutoimetaniist ei olnud toimetanud, aga talle muidu musu andnud ja temaga naljatanud.

Wäga sagedasti on just teadmata olek siifilise külgehakkamise hallikaks. Nõnda leidis Tepljashin kõwa šhanteri mitme naese filmalanguude seest, kes filmahaiguse pärast oma filmasid ühel naesel olivad laskuda lasknud; laskujal olivad keele pääl wististi siifilise haawad olnud.

Ra ammed teewad siifilise arwustikku suuremaks. Ammed saawad siifilise siifilist põdewate laste imetamisest ja terwed lapsed saawad siifilise, kui ammed seda põdewad.

Lõpuks olgu siin weel nõndanimetud perekonna siifilise kohta paar sõna üteldud.

See on waidlemata tõsi, et wähem haritud maa-des mitte-abeluline siifilise laialilaotamine wõrdle-

mata sagedamini ette tuleb, kui sääl, kus ühes hari-
duse ja terwisehoidliste sisseseadmistega ka sifilise
iseloomu üle enam ehk vähem teadmist ja tundmist on.

Nii leidsivad Popow ja Beloufow Njäsani, Bla-
dimiri ja Kurski kubermangudes 66—78°/_o sifilise
külgehakkamist suu läbi, umbes 9°/_o pärandamise läbi,
2—3°/_o imemise läbi ja ainult pisike ülejääw osa
sifilise külgehakkamist jäi juuresmagamise süüks.

Alles neid kurbi lugusid nähes saadakse aru, kui
õiged ja tarvilised need igalt poolt ilmuvad nõud-
mised on: rahwale sifilise olu ära seletada.

Paraku aga — meie läheme nüüd sugulise külge-
hakkamise juurde jälle tagasi — ei ole harimata
olek ja rumalus mitte üksnes perekonna sifilise-aruus-
tiku ülesehitamise juures tegew; sagedasti saab naene
sifilise mehe käest, kes selle haiguse wäljast poolt
abielu toonud, ja nõnda lähed see siis wiimaks ka
laste pääle üle.

Nii oli minu (Blaschko) kliinikus aastatel 1891/92
1129 suguosade haigete seas

	Mehed	Naised
mitte abielulisi	790 = 79%	53 = 44,0%
abielulisi	205 = 20%	57 = 47,5%
leskefid ehk lahutatud rahvasti	14 = 1%	10 = 8,5%
Summa:	1009	120

f. t. $\frac{1}{5}$ meestest ja peaaegu pool naistest oli abielus. Meeste haigus oli peaaegu alati väljast poolt abielu saadud, naiste haigus peaaegu alati abielus oma abikaasjade käest.

Kus on rohusedel niisuguse sihilise laiali lagunemise vastu?

See on kurb lugu, et mehe kartus ja argdus naese vastu niisuguseks koledeks tahtmata kättemaksimiseks kasvab, see on kahe- ja kolmefordiselt kurb, sest et ija patt mitte üksnes ema, vaid ka laste, niihästi elawate kui ka tulewate laste pääle edasi lähed ja nad selle all peawad kannatama . . .

Walgust, enam walgust suurtele, laiadele rahwahulkadele, kes sagedasti ainult teadmata oleku pärast oma kaasinimesed selle häda sisse weavad ja ise sihilise fihwti järeldufel surewad! Tõtt, enam tõtt naabriga ümberkäimises, oma enese perekonna, naese ja laste wastu weel seda enam!

Kõwa shanker. Ulcus durum.

Sifilis algab harilikult kõwa shankeriga. Selle all mõistetakse üht paiset, mis juuresmagamise läbi ühe seda haigust põdewa naesterahwaga saadud. Nagu iga teise külgehakkawa haiguse juures, nii on ka siin wahedaeg (aeg külgehakkamise ja k. shankeri ilnumise wahel), mil ajal haige enese juures midagi forrawastalijst ei leia. Alles pärast seda aega, mis — erakorrad wäljaarwatud — umbes 2—3 nädalat kestab, ilmub külgehakkamise kohale piisikene, punakas plekk, sagedasti wormi ja suuruse poolest läätse sarnane. See kohalikult piiratud, punetaw koht paksub mõne päewa jooksul ja muutub kõwaks pruunikas- ehk sinikas-punaseks sõlmeteseks, mille pind

mõnede päewade jooksul nahka ajama ja narmendama hakkab ja nii aegamööda terve sõlme lõhki ajab, mille asemele mitte-sülgaw paise astub, millel enamasti läikiv, nagu lakeeritud põhi on ja mis pisut kaunis wedelat mäda wälja imitseb. Kui ka kõwa shankeri wälimist nähtust sagedasti — sagedasti, aga mitte ikka — pehmešt shankerist ära lahutada wõib, siis on kõwal shankeril paisepõhi kõwa, mis meie seas mõnikord arwamist sünnitab, nagu tunneksiwad meie katsuwad sõrmed kaunis pakku luukildu ehk tu-gewat pidet.

Seda kõwa shankeri wormi wõiks tihüpiliseks (ise-loomuliseks) nimetada. Wäga sagedasti on aga kõwadus wähem, kõwa shanker on siis ainult naha-ajamises ja punetuses ja alles waluliste bubonide algus lasseb meid teda ära tunda.

Mis kõwa shankeri asukohasse puutub, siis wõib iga tehaosa, kust nahk katti, sihilise alguspunktiks saada. Et aga sihilis enamasti ainult sugutamise teel algab, siis on iseenesest mõista, et pääasjalikult ainult suguorganid tema wastuwõtjad ja laialilao-tajad on.

Nii näeme mehe riista juures sagedasti kõwa shankeri kahel pool kusetoru krooni ja eesnahka ühen-

dawat paela nende aifudes olema; mitte harwemini ei leia meie teda paela enefe ja ka krooni taga feiſwa kraawi fees, mõnikord ka eesnaha ja krooni naha fees, harwemini aga fuſetoru fees. Kõwa ſhanfer, nii kardetaw ta muidu ka on, ei tee haigele mitte iſeäraliſt fuurt walu.

Waluta bubonid.

Sifiliſe kihwt laguneb, pärast ſeda kui ta lühiſefe aja külgehakkamiſe koha pääl kõwas ſhanferiſ oli, kaha wedeliſtude läbi külgehakkamiſe kohale kõige lähemal olewate ſoonekeſte pääle laiali, miſ läbi need põletikuſ ja paiſtetanud näitawad olema, ilma et aga walu teekiſiwad. Need põletiku läbi fuuremaks ſaanud willid ſaawad bubonideks nimetatud, miſ pehme ſhanferi bubonideſ ſelle läbi teiſtſugufed on, et nad walu ei tee.

Pehme ſhanferi bubonide waſtu ei ilmu waluta bubonid mitte nii ägedaſti, põletik ei lähe mitte nii fuureks ja ei harka nad ka mitte mädanema, neil on nõnda ütelda pehme, wana käik. Leitakſe kaſ ükſ

bubo pähkle suuruses ehk mitmed vähemad bubonid, mis aga ial üheks suureks kokku ei kaswa. Willid jääwad sagedasti pikemaks ajaks enam ehk vähem suureks, jah, nad on sagedasti ainsad käepidemed, kust aru saab, kas sifilis wana ehk olew salajane on. (Sellepärast on wäga arusaadaw, mispärast arst amme läbiwaatamisel tema kubeme, turja, alumise lõua ja küünarnuki sooned läbi katsub.)

Sifilis.

Pärast seda kui weri ja sellega ühes terwe keha sifilise kihwtiga läbi on joodetud, ilmub hoolimata sellest, kas kõwa shanker juba ära parandatud ehk mitte, umbes 8 nädala pärast (külgehakkamise ajast arwatud) sifilise üleüldine kärnakogu. See on inimese terwe keha haigeksjäämise tundemärk, mis haigele seda mitmelt poolt teatab. Palawik, mis ikka külgehakkawate haiguste kaasas käib, ei ilmu küll mitte kõigi sifilist põdewate inimeste juures, küll aga tunnewad kõik haiged haigusetundmist liigete sees. Wäsimus, unine olek ja tust asutwad nende kallale ja iseäranis on pääwalu see, mille üle peaaegu kõik

kaebavad. Pääwalu on sellepoolest iseäralik, et just öösel suurema kõwadusega ilmub, nii et haige isegi padja wajutuselt walu tunneb. Ka luujakkude ja luude juures tuleb erakorralisi nähtusi ette; paljud haiged ütlevad, nad olla end külmetanud ja nõnda wististi reumatismuse (luuwalu) saanud. See „reumatismuse tundmus“ tuleb haiglasest olekust, mida rahwa seas „kondiwaluks“ nimetatakse. Tasane külmatärin käib haigest kehast läbi ja ilma mingi seletatava põhjuseta ilmub mõnel päewa- ehk öö-tunnil higi. Luujätkudesse asub iseäralik wäsimus, haige tunneb käies sagedasti walu põlwele sees. Luud paistetawad mitmes kohas kergesti üles ja kõige wähem wajutus sunnitab ägedat walu. Et need luud, mis mitte pehme liha sees pole, kõige enam wajutuste ja hõõrumiste tallermaaks on, siis on selge, et sääreluud, lihawaene pääluu ja õlaluud kõige sagedamini walu teewad.

Tertse keha elundite haigeksjäämise ja sifilise juures punaste werekuulikeste*) wähenemise pärast jääwad haiged kahwatuks ja kõhnaks ja tunnewad end nõrgad olema. See nõrkusetunne teeb oma tule-

*) Weres on kahesuguseid werekuulikesi (kehakesi), walged ja punased. Et wiimaseid enam on, sellepärast ongi veri ühesugune punane.

wiku eest kartuses elawad haiged tufajeks ja häwitab nende hää tuju. Rõige juures, mis nad teewad, mõtlewad nad ainult oma haiguse pääle, ja see mõte saab nende pääajus nii hariliseks, et iga muu waimu- töö ja mõtetegevus — vähemast mõni aeg — enam ehk vähem wõimata on ja kustub.

Ja ometi — kui tähtsad need hingelised kaebused ka on, alati on neil päris sihilise juures ainult kõrwaline tähtsus ja keegi arst ei saa praegu nimetatud haigusetundemärkide järele sihilise üle otsustama.

Kärnad on need, mis sihilise algust teada annawad, ja kõik teised eespool tähendatud haiguse awal- dused on kas tema kästjalad ehk saatjad.

See'p see iseäraline sihilise kärnade juures ongi, et nad haiget ühelegi kaebamisele ei kihuta, nad ei sünnita ei põlemist ega sügelemist, waid on üsna mõjuta. Aga just selles tükis — iga waluwalduse puuduse poolest — läheb sihilise nahahaigus paljudest teistest mitte-sihilistest nahahaigustest lahku.

Palju rõhku peab aga tema kärnade wormi ja tuju pääle panema. Rõrd — ja nimelt kõige sage- damini — ilmub ta ümmarguse roosa- ehk shingipunase pleki näol, mis umbes weerandkopika suurune on,

teine kord on väikesed punased naelad, mis niihästi ükspäinis kui ka esimese wormiga koos sifilist põdewa inimese naha kallale asuvad; kord jälle võivad sifilise-kärnad pisikeste mädaillikeste näol ilmuda.

Sellega on siis sifilise kärnad kolmesugused ja need kolm osa ei ole üksteisest mitte üksnes välimise wormi poolest teistsugused, vaid ka oma oleku ja käigu poolest.

Esimene worm on kõige sagedam. Pisikesed, punased plekid ilmuvad enam ehk vähem pakult inimese keha ja käte ning jalgade pääle, sagedasti ka juustega kaetud päänaha pääle. Jäävad kärnad mõni päew seisma, siis muutub nende alguses enamasti shingipunane värv wasepunaseks, wiimaks mõne päewa pärast koguni pruunifaks-punaseks. Pärast seda kui sifilise plekid umbes 10 päewa kerges wärwihetuses haige kehale on asunud, algab aegamööda nende kahwatamine. Minult kerge pruunifaks koht jääb endiste kärnade asemele, sagedasti aga ei jää midagi märki järele ja põdewad nahakohtad saavad oma esialguse wärwigi jälle tagasi.

Teistiti on sifilise käik, kui ta naela ehk mädaillidena algab. Siin võivad sifiliseillid kas kaduda

ehk nad lähewad katti, saawad niiskeks ja sünnita-
wad kas wähemad ehk juuremad sifilise haawad.
Niisuguseid sifilise haawu on sagedasti kehawoltides,
nagu näituseks istmewoldis, päraoolika otia ümber,
naiste juures sagedasti rindade all, pääle selle suu
ja kõri ilanaha pääl, keele pääl ja wiimaks ka weel
suguosade juures. Ka päänahk saab sifilise kärnakest
osa. Pea ilmutwad säääl soomused, pea niisked
sammaspooled. Juuksed lähewad rabedaks, nende
juured nõrgaks ja nad langewad jaokaupa maha.

Ei wõeta arstimist ette ehk toimetatakse seda
puundulikult, nii et haige sifilisest mitte lahti ei saa,
suis on tagajärjed weel palju pahemad. Sügawad,
laiad paisjed wõiwad keha üle laiali laguneda, paisjed,
mis mitte ainult pehmes lihas, waid ka luus enesele
peša teewad. Igasugustest wigastustest, halwatustest,
rabandustest wõib — muidugi aastate pärast — mitte
parandatud sifilise haige kodu otstitud saada. Haiged,
kes selgroopõletikku põewad, on enamasti wanad
mitte täiesti parandatud sifilise haiged.

... , kõrtsimees, põeb ju 6 aastat sifilist,
ei ole aga kordagi arsti juures käinud. Paisjed
kõris ja suulaes. Minaruumi tagakülg on õõnesta-
nud, sagedasti tulewad wedelikud, mida ta suhu

wõtab, ninast wälja. Rõhimise ja ninanuuskamise juures tulewad pisikesed lihatusid wälja, hääl on kinni ja nohiseb.

Sifilise tagajärjed wõiwad küllalt kurwaks minna, nii et teda tõega kardetud haigusiks peetakse. Aga kui tema pikalise käigu pääle mõtleme, kui teame, et arstimise läbi kõigele selle häwituse tööle tõkkeid wõib ette teha ja sifilise kihwti edasiminekut takistada, siis peame tunnistama, et suuremal hulgal enam haigete hoolimata olet kui sifilise kuri iseloom paha tagajärje eest wastutamise alla tuleks wõtta.

Sagedasti on arusaamata, kuida needsamad haiged, kes alles hiljuti arsti juures sõna sifilis kuuldes meelt tahtsiwad heita ja oma saadud haigust teada saades peaaegu minestusesse langesiwad, kuida needsamad haiged, kes auusa ja truu arusaamise ja kindla tõsibusega lubasiwad kolm aastat ainult oma häda parandamiseks elada, kuida just needsamad haiged pea selle järele oma haiguse wastu niisuguse kõrge seisukoha wõtsiwad, et nende üle naerawad, kes usuwad, et sifilis terwist ja õnne häwitaw pahadus on. Nad arwawad, et õnneliku elutarkusega on kofku saanud, nimelt selle tarkusega, et sifilis sugugi nii paha ei ole, kui nad oma tutwate käest kuulnud

ehk mõnest raamatust lugenud. Kuda oli ju ometi lugu nende juures? Kerge, waewalt arusaadaw kärnakogufene, mis walu ei teinud, soonte paisumine, kõrikatarr, paar päewa pää- ja kondiwalu, pisut palawikku ka, — aga waewalt oli paar sissepritsemist tehtud, oli ka lool lõpp. Kas siis weel tarwis oleks end edasi arstida lasta? Mistarwis?

Nad ei tunne sihilise wagusat, salatigedat ise-loomu, nad ei tea, et warem ehk hiljem see kihwt, mis kauaks kehasse jääb ja mille laialilagamisel mingit takistust ees ei seisa, et see kihwt ühel hääl päewal kui wälf selgest sinisest taewast oma tegetwust mitmesugusteks õnnetuteks nähtusteks wõib tarwitada; nad ei tea mitte, et just paha elu, joomine ja teised fired, mis inimese elundised nõrgestada suudawad, sihilise pahadele tagajärgele paraja alguaja annawad.

See on kahetsemise wäärt, et noored mehed suguosjade haiguste algupõhjuseid wähe tunnewad, jeda enam kahetsemise wäärt, et just needsamad noored mehed kas kergemeele ehk raha wõdi muu kasu pärast abielusse astuwad, ehk nad küll omast pahast haigusjst, mis abielu täiesti häwitab, weel mitte

lahti ei ole. Ja enam weel — mitte üksnes noored poisismehed, waid ka üks hää osa abielumehi teeb selles asjas oma kaasinimeste wastu pattu. Argtuse pärast ei julge nad oma pattu ja efsisammu awalikult üles tunnistada ja kannawad sedawiisi loomalise alatusjega kihwtise haiguseidu abieluwoodisse, kus see ka mitte midagi paha aimatwa, ilma süüta naese külge hakkab.

Kus on mehe meel ja julgus? Kus on mehe truudus?

Sifilise arstimine.

Rõwa shankeri arstimine sünnib niisama nagu pehme shankeri arstimine. Ra siin peab selle eest hoolt kandma, et haaw puhas on, ka siin peab selle eest hoidma, et ta mädanema ei hakka. Möniford on pehme shankeri juures nimetatud rohtudest küllalt, sagedasti aga peab weel ka elawa hõbeda abindõuufid pruugile wõtma. Kui hää arstimine ka olla wõib,

ikka läheb paar nädalat mööda, kuni ta täiesti paraneb, ja mõnikord sünnib veel sagedasti, et hääst ravisemisest hoolimata wana shankeri koht kauemat aega teadawaks kõwaks jääb. Mõnikord jääb selle koha pääle, kus enne kõwa shanker olnud, teadaw õrn tundmus järele ja kõige õrnem hõõrumine, kõige wähem äritus sünnitab siis põletiku sarnase mõju. Wana koht hakkab punetama ja saab jälle lahti. Aga see kerge, haawalik puna kaob mõne puhastawa wedeliku ehk salwi tarwitamisel jälle ära.

Sifilise arstimise juures on kolme wiisi tähele panna.

Sissehõõrumisel halli elawahõbeda salwiga on kaunis tähtsus, ta mõjub, kui hõõrumist hästi toimetatakse, tublisti, aga tal on ka omad pahandawad warjuküljed, nimelt võib selle tagajärjel sagedasti suu- ja igemete ilanaha põletik ilmuda.

Paistetawad hambaigemed üles, saawad hambad logewaks ja kogub suhu palju sülg, nii et haige sagedasti peab sülitama, siis on see kindlaks tunnistuseks, et haige wäga palju elawat hõbedat sisse on saanud ja et nüüd iga elawa hõbedat tarwitamine kõrwale peab jäetud saama.

Teine wiis, sissepritsimine, mõjub niisama tublisti, aga tal on see häädus enam, et meie karwa päält teame, kui palju elawat hõbedat kehasse on saanud. Rohi saab sügawasse keha sisse pritsitud ja jõuab niiviisi otseteel were sisse.

Suu ja hambaliha ilanaha põletikku tuleb sissepritsimise wiisi juures õige harwa, peaaegu mitte sugugi ette.

Kolmas wiis seisab selles, et rohi sisse wõdetud saab. Et aga haiged elawat hõbedat suurtes tükkides ära kanda ei suuda, wäikesed aga suurt ei mēju, siis on uuemal ajal see wiis koguni kõrwale jäetud ja ta tuleb ainult siis tarwitusele, kui teda wäheajal (lühje ja teise arstimise wahel) harwa sekka pisiku kaupa haigele nagu wahelduseks antakse.

Pääle elawa hõbedaga on Jod kõige enam armastatud abinõuu. Teda saab aga enamasti Jod kali näol pruugitud. Siia juurde peab aga tähendama, et Jod kali ainult wanemate sifilise haigete pääle hästi mõjub, wärske sifilise juures on tal ainult wähe mõju.

Mis inimese olekusse puntub, siis katjugu end

haige arstimise wältusel öllest, wiinast ja tubakast ilma olla. Hää on, furd nädalis palawat wannu teha. Suud ja hambaid peab arsti poolt ettekirjutatud uhteweega ja hambapulbriga puhastama.

Täidab haige kõik arsti ettekirjutused, siis wõib ta loota, et ajajooksul jälle terweks saab. Muudugi „aja jooksul“. Sest sihilist ühekordse arstimisega hoopis metsa peletada, seda pole võimalik. Aga olgu järeleiswad read haigele troostiks: et, kui ta karta päält arsti eeskirjade järele teeb, tal kõige parem lootus on mõne aasta pärast täiesti oma haigusest lahti saada.

Kui kerge mõnede juures sihilis ka on, ifka peab haige seda meeles pidama: enne wiit aastat ei tohi ta mitte naist wõtta!

Need sõnad on tõsisest siidamest üteldud ja häda sellele, kes nii kergemeelne on ja enne naese wõtab, kui ta weel oma haigusest pole täitsa terweks saanud. Oleme meie igale ühele soowinud, et ta end enne abieluse astumist arstist laseks läbi waadata, palju enam on seda aga neile tarwis, kes sihilist põewad. Sellepärast ärgu astutagu enne altari ette, kui arstitunnistus käes on, et täiesti

terive oldakse. Üksigi kahetsus, üksigi süldameahastus ei lõhesta nii südant, kui tundmine ja teadmine, et ilmasüüta naene mehe läbi sihilise saanud ja selle pärast ka ilmale tulevad lapsed selle all peavad kannatama.

Kaitseabinõund suguosade haiguste wäljalagunemise wastu.

Peab kohe alguses awalikult tunnistama, et pääle Condomi (õige õhuke gummiist kotike, mis sugutamise juures riistale pääle saab tõmmatud) ühtegi teisi abinõuu ei ole, kuida suguosade haiguste külgehaakamist eemale hoida. Minult üleüldiselt wõime küsimise kaitseabinõude üle rääkimise alla wõtta.

Meie teame, et inimene joobnud olekus kergesti walmis on ekstsijammusid tegema; mõistus on siis laisk ja kõik himud ja fired, mis kaines olekus mõistuse poolest kindlates piirides saawad hoitud, tõusewad siis wabalt üles. Kergemeel ei ehmata siis millegi eest tagasi ja niihästi pois- kui ka naesemehed libisewad siis ebateele, kust suguosade haiguste woolus tuleb.

1. Võitleme meie alkoholi vastu, väheneb ebaelu, ja väheneb paha ebaelu (raha eest ostetud sugulisk ühendus), siis vähenevad iseenesest ka suguosade haigused.

2. Pääle selle on tähtjas, rahvast suguosade haiguste põhjustega tutvustada, et haige teaks, kuida ta iseennast ja teisi õnnetuse eest kaitsta võib. Mida rumalam ja asjatundmatam alam rahvas on, nimelt suguosade haiguste asjus, seda rutemini lagunevad nad laiali. (Wõrdle päätükiga: Siifilise laialilagunemise wiis).

Soovimise wäärt oleks haigemajade asutamine, iseäranis suguosade haigete tarwis, ja nendesse haigete ilma rahata wastuwõtmine (nagu Peterburis Kalinkini hospital).

4. Kõik rõõmutüdrukud peaksiwad arstlise kontrolli alla pandud ja salajane sugulisk ühendus kõwasti ära keelatud saama.

5. Suguosade haiguste arwustik saaks wististi vähenema, kui wana mõtet, ka pordumajadesse käiwaid mehi arstlise läbiwaatamise alla anda, kord ometi teoks wõiks teha.

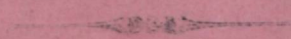

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1911

=====
fund 30 fov.
=====

1911-12

UNIVERSITY OF CHICAGO
GENERAL CATALOGUE
1911-12